

Hans Jørgen Engbo

Straffuldbyrdelesret. Fængsel og forvaring

BOGANMELDELSE

DJØF Forlag, 1. udgave 2022 (384 sider)

ISBN 978-87-574-5442-0 E-bog ISBN 978-87-7198-840-6

Engbos bok omhandler fullbyrdelse av fengselsstraff og forvaring. Fullbyrdelse av andre straffer som bøter, samfunnsstraff mv. blir ikke behandlet. I og med at varetekt ofte inngår som en del av fullbyrdelse av fengselsstraff, har Engbo valgt å inkludere rammene for gjennomføring av varetektsfengsling, se forordet s. 17. Boken er skrevet som lærebok, men forfatteren håper også at boken kan være til nytte for andre som håndbok eller oppslagsbok, se s. 17.

Boken innleder med en redegjørelse om den historiske utviklingen av straffullbyrdelsesretten, se kapittel 1 – s. 19-45. Når man skal lære seg et fag, vil det historiske perspektivet være helt nødvendig. Dette er derfor et verdifullt kapittel. En kuriositet i utviklingen, er omtale av adgangen til fysisk kastrering og lobotomi som skjedde i perioden 1935-1979, se s. 35-36. Fremstillingen løper helt frem til nyere tid med introduksjon av normaliseringshensynet og straffullbyrdelsesloven fra 2001.

Som i andre bøker fra Engbo, vier han også plass til å redegjøre for rettskildene som gjør seg gjeldende på området, se kapittel 2 – s. 47-61. Engbo fremhever innledningsvis at straffullbyrdelse er en forvaltningsrettslig disiplin, se s. 47. For øvrig redegjør han for de ulike rettskildene fra Grunnlov, lov, forarbeider, sentrale rettsgrunnsetninger og rettsprinsipper som legalitetsprinsippet, likebehandlingsprinsippet, proporsjonalitetsprinsippet mv. Det fremheves at rettspraksis har spilt en beskjeden rolle på området, se s. 53. Til gjengjeld har Den europeiske menneskerettighetskonvensjon hatt stor betydning, se s. 54-56 hvor Engbo også imøtegår standpunkt som er inntatt i teorien om at det vil være lettere å gjøre inngrep overfor innsatte fremfor ikke-innsatte. Også andre folkerettslige kilder er tatt opp, og fra et norsk perspektiv er det alltid kjekt når forfattere i andre nordiske land er vel kjent med norsk høyesterettspraksis, se s. 58. Endelig nevnes også internasjonal «Soft law» som har fått økende betydning i straffullbyrdelsesretten, se s. 59-61.

Kapittel 3 gir en generell introduksjon til fullbyrdelse av frihetsstraff, se s. 63-86. Her omhandles generelle straffeteorier som individualprevensjon, allmennprevensjon, gjengjeldelse samt soning og forsoning, se s. 64-66. Det gis også en presentasjon av fengselsmyndigheten og ulike anstalter, se s. 67-72. Engbo presenterer de grunnleggende tankesett som gjør seg gjeldende

gjennom begrepene rettsstatstanken og sosialstatstanken, og fremhever også Jareborgs sontring mellom en offensiv og defensiv strafferettspolitik, se s. 72-74. Hovedelementer i straffullbyrdelsen som sikkerhet og orden, normalisering, resosialisering, humanitet og rettsfølelse er bredt omtalt, se s. 74-86.

I praksis spiller den dynamiske sikkerheten en sentral rolle i den daglige drift av fengslene. Denne sikkerheten spiller på at ansatte bygger relasjon til de innsatte, se s. 75. I tider med stramme budsjetter og nedskjæringer, vil mangel på personale fort medføre en svekkelse av sikkerheten i anstaltene. Resultatet blir forringelse av soningsforholdene til innsatte og arbeidsmiljøet til ansatte. Det er for øvrig tankevekkende å lese fremstillingen om hvordan rettsfølelsen har gjort sitt inntog på området fra 1970-årene – ikke bare som rettspolitisk retorikk, men også gjennom fangebehandlingen, se s. 82-86.

Iverksetting av fullbyrdelsen behandles i kapittel 4, se s. 87-127. Fremstillingen omfatter en rekke sentrale spørsmål fra selve fullbyrdelsesordren til hvilken institusjon den domfelte skal plasseres i. Men også spørsmål om benådning, se s. 89-90, og reglene om utsettelse av fullbyrdelsen, se s. 91-95, er behandlet i dette kapittel. For den innsatte vil beregningen av straffetiden ha særlig interesse, se s. 95-98.

Ved valg av institusjon er to prinsipper sentrale: Skånsomhetsprinsippet og det geografiske nærhetsprinsippet, se s. 99. Det første medfører at man ikke plasserer noen under et strengere regime enn det som er påkrevd av hensyn til sikkerhet mv., mens det andre medfører at den innsatte så vidt mulig skal plasseres i nærheten av hvor vedkommende har sitt sosiale nettverk. Plassering i lukket regime må skje i henhold til de forhold som er angitt i loven og som blant annet knytter seg straffens lengde, forebyggelse av overgrep overfor medinnsatte eller personal, forebyggelse av radikalisering og ekstremisme samt unnvikelsesfare, se nærmere s. 100-103.

Reglene om overføring mellom institusjoner behandles også i dette kapittel, se s. 107-112. Overføringer som skyldes forhold ved den innsatte som brudd på reglement mv., reiser særlige krav til saksbehandlingen, da overføringen i tillegg til å ivareta sikkerheten kan ha et pønalt preg. Av alternative plasseringer behandles først anbringelse i særskilt institusjon, se s. 113-116. Deretter tar Engbo opp regelverket knyttet til hjemmesoning som har fått stadig større utbredelse både i Danmark og Norge, se s. 116-125. Hjemmesoning vil nok for den domfelte fremstå som mer skånsomt enn å avsone straffen i anstalt. Men uten at det også gir en betydelig økonomisk gevinst for offentlige budsjetter, er det ikke gitt at ordningen hadde blitt innført og fått en slik utbredelse den har i dag, se s. 117. Med den praktiske betydning hjemmesoning har, er det et godt valg når Engbo behandler enkeltheter i dette regelverket inngående. Kapittelet avsluttes med en kort gjennomgang om overføring av fullbyrdelsen av straffedommer til andre land, se s. 125-127. Det er her grunn til å merke seg de særlige regler som gjelder om overføring av fullbyrdelsen mellom de nordiske land.

BOGANMELDELSE

BOGANMELDELSE

Fremstillingen om straffullbyrdelsens innhold – kapittel 5 s. 129-264 – er det mest omfattende i boken. I dette kapittelet behandles så vidt kan ses alle spørsmål som kan oppstå i tilknytning til fullbyrdelsen av straffen. De innsattes materielle livsvilkår knyttet til krav til celle, fellesskap, forpleining, bekledning og rett til å bringe private eiendeler inn i fengsel, er inngående behandlet, se s. 129-139. Det samme gjelder reglene om daglivet innenfor murene som beskjeftigelse og fritid, se s. 139-147. Den kanskje viktigste delen av dette kapittelet er fremstillingen av de innsattes «borgerrettigheter», se s. 147-185. Her omtales blant annet stemmerett, rett til medinnflytelse, begrensninger i ytrings- og informasjonsfriheten, rett til sosialfaglig bistand og rett til liv og sunnhet. Engbo har inngående kjennskap til internasjonale menneskerettigheter på området, og fremstillingen integrerer så vel praksis fra EMD som andre internasjonale håndhevingsorgan. Dette gjør at fremstillingen også har interesse for andre enn de som arbeider innenfor Kriminalforsorgen i Danmark: Lesere ellers i Norden vil ha stor nytte av Engbos innsikt på området.

Ellers behandles også innsattes plikter i kapittel 5, se s. 186-187. Inngrep mot innsatte ut fra ordensmessige- og sikkerhetsmessige hensyn behandles på s. 188-203. Pønale og disiplinære reaksjoner er viet nærmere 30 sider, se s. 203-232. I lys av slike inngreps karakter og virkning for den innsatte, er det god grunn til å bruke så vidt mye plass på slike spørsmål. Kontakt med omverden gjennom reglene om utgang, besøk, brevveksling, telefonering og tilgang til internett, behandles på s. 232-259. Også dette er viktige spørsmål for de innsatte som fortjener bred omtale i en lærebok. Kapitlet avsluttes med en redegjørelse for reglene om straffavbrytelse, se. 259-264.

Tema for kapittel 6 – s. 265-291 – er reglene om løslatelse. Fremstillingen knytter seg til «mainstream prisoners» som har en tidsbestemt fengselsstraff, mens det etterfølgende kapittel tar opp løslatelse av særlige grupper innsatte – livstidsdømte, forvaringsdømte, dømte med «bandetilknytning» mv. Reglene om prøveløslatelse står sentralt i kapittel 6, se s. 265-288. I 2001 ble det innført adgang til domstolsprøving av avslag på prøveløslatelse etter 2/3 tid, se s. 269. Det er også eksempler på at domstolene har omgjort Kriminalforsorgens avslag. Det kreves ikke noen søknad om prøveløslatelse – Kriminalforsorgen skal av eget tiltak ta opp spørsmålet, og dersom løslatelse nektes, skal spørsmålet av eget tiltak prøves på nytt senere, se s. 277. Selv om det neppe fremstår som særlig praktisk, kan ikke en innsatt nekte å bli prøveløslatt og insistere på å sone hele straffen, se s. 277-278. Det er også interessant å merke seg at dersom den innsattes forhold taler for det, kan det besluttet tidlig løslatelse etter halv soning som kan kombineres med vilkår om samfunnstjeneste, se s. 281-282. Kravet er at soningen i det vesentlige har vært problemfri. Engbo er imidlertid med god grunn kritisk til uttalelser i forarbeidet som åpner for å legge vekt på sjikane mot innsatte eller ansatte i vurderingen av løslatelse, da det er uklart hvilken adferd man her har tatt sikte på å ramme. Med utgangspunkt i praksis fra Strasbourg, drøfter Engbo

også prøveløslatelse i lys av menneskerettighetsforpliktelser, se s. 283-288. Her trekker han også inn norsk høyesterettspraksis jf. Rt. 2004 s. 927.

BOGANMELDELSE

Løslatelser etter benådning, reaksjoner ved brudd på vilkår om prøveløslatelse, løslatelse etter endt straff, løslatelsestidspunkt og utbetaling av løslatelsesbeløp, behandles kort avslutningsvis i kapittel 6, se s. 288-291. Etter min vurdering har Engbo vektet omfanget av fremstillingen på en god måte, da dette er tema som neppe reiser de vanskeligste spørsmålene i praksis.

Mens størstedelen av boken redegjør for regler om fullbyrdelse av frihetsberøvelse for «vanlige» innsatte, er det gitt særregler for enkelte grupper domfelte. Disse reglene fremstilles i kapittel 7, se s. 293-346. Dette omfatter innsatte kategorisert etter grunnlaget for frihetsberøvelsen: varetektsfengslede, livstidsdømte, forvaringsdømte, utvisningsdømte, samt innsatte som reiser særlige sikkerhetsutfordringer – personer med tilknytning til bander og radikalisererte innsatte. I den andre enden av skalaen kommer mindreårige innsatte som på grunn av sin lave alder, krever særlig oppfølging.

Det er særskilte forhold som gjør seg gjeldende for de ulike grupper som omhandles i dette kapittel. Oppdeling av fremstillingen etter hvilket grunnlag som frihetsberøvelsen bygger på, er derfor formålstjenlig. For eksempel er det andre hensyn som begrunner begrensninger i adgangen til kommunikasjon med omverden for varetektsfengslede, enn livstidsdømte. Utvisningsdømte skal ikke sosialiseres tilbake til samfunnet i det land de avsoner straff, se s. 324. Dette reiser særlige spørsmål knyttet til om de kan nyte godt av tiltak som andre innsatte har tilgang til, slik som misbruksbehandling, beskjeftigelse, utganger mv. Som det fremgår på s. 326 jf. også s. 329, kan avskjæring av slike tiltak overfor denne gruppen utfordre diskrimineringsforbudet i EMK artikkel 14 jf. artikkel 5.

Innsatte med tilknytning til organisert kriminalitet kan reise særlige sikkerhetsmessige utfordringer. Det er derfor utviklet særlige regler for slike innsatte, se s. 329-339. Anvendelsen av regler for særlige grupper reiser flere spørsmål. Hvordan skal gruppen defineres? Hvilket beviskrav skal gjelde ved avgjørelsen av om en innsatt omfattes av gruppen? Skal risikoen knyttet til slike innsatte knyttes mot individet eller til gruppen vedkommende tilhører? Engbo drøfte alle disse spørsmålene i dette avsnittet. Også anvendelse av særregler for radikalisererte og ekstremistiske innsatte reiser særlige utfordringer, se s. 339-343. Engbo nevner blant annet utfordringer knyttet til EMK artikkel 10, se s. 341. For mindreårige innsatte er det særlig hensynet til barnekonvensjonen som aktualiseres, se s. 343-346.

Boken avslutter med et kapittel om rettsmidler og kontroll, se kapittel 8 – s. 347-363. Så vel administrative klage og domstolskontroll behandles i dette kapittelet. Det gis også en oversikt over adgangen til å få erstatning for uberettigede inngrep, ombudsmannens rolle i kontrollen av Kriminalforsorgen samt internasjonale klageinstanser. Selv om man kanskje først og fremst tenker på Den europeiske menneskerettighetsdomstol når man taler om internasjonale klageinstanser, redegjør også Engbo for ulike FN-komiteer som har en

kontrollfunksjon på området – barnekomiteen, torturkomiteen, rasediskrimineringskomiteen mv. Hvordan ekstern kontroll faktisk gjennomføres, er det redegjort for på s. 360-363.

I tillegg til teksten på 363 sider, er det kilde-, avgjørelse- og stikkordsregister bakerst i boken.

Det er nok en gang tale om en vellykket lærebok fra Engbos hånd. Forfatteren har inngående praktisk og teoretisk innsikt i faget straffullbyrdelsesrett, og er gjerne kritisk til standpunkt som er lagt til grunn i praksis, se for eksempel s. 227, s. 229, s. 236, s. 252 og s. 258. Dette er en klar styrke med boken. Engbo er vel orientert ut over nasjonal rett. Ikke alle vitenskapelige avhandlinger i Norden i dag orienterer seg i praksis fra sine naboland. Desto mer gledelig er det som nevnt at man i en lærebok om dansk straffullbyrdelse drøfter spørsmål i lys av blant annet norsk praksis, se for eksempel s. 286-287.

En annen klar styrke med boken er at menneskerettighetene aktivt trekkes inn i fremstillingen. Det er utallige dommer fra EMD som er integrert i fremstillingen av spørsmålene som behandles, se for eksempel s. 81, s. 85, s. 95, s. 106, s. 150, s. 167, s. 169, s. 173, s. 175, s. 192, s. 284, s. 289, s. 307, s. 311 s. 317, s. 323 og s. 329. Også kritikk fra internasjonale tilsynsorgan refereres, se s. 297-298.

Fremstillingen holder et klart og godt språk. Denne anmelderen fant antakelig en trykkfeil på s. 49 hvor «hjelman» formentlig skal være «hjemlen», på s. 212 og s. 218 går det samme sitat igjen uten at dette fremstår som intendert, og «omsættes» går igjen to ganger på s. 127 tredje linje. Tilsvarende er det to likelydende setninger etter hverandre på s. 250. Dette sagt: det er tale om en solid lærebok som vil være av stor nytte ikke bare for studenter og praktikere i Danmark, men også i de øvrige nordiske land. Takk for en fornøyet lesing!

Asbjørn Strandbakken

Professor dr. jur., Institutt for rettsvitenskap, Handelshøyskolen, Universitetet i Agder, asbjornstr@uia.no

BOGANMELDELSE